

FORMY OPODATKOWANIA DOCHODU A ROZWÓJ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Ryta I. DZIEMIANOWICZ*

1. Wstęp

Warunki do rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) w Polsce powstały dopiero pod koniec lat osiemdziesiątych, dzięki uchwaleniu w dniu 28 grudnia 1988 r. ustawy o działalności gospodarczej. Od tego roku liczba firm prywatnych zaczęła dynamicznie rosnąć (np. w latach 1988-1991 – o 162%). Zgodnie z obowiązującą ustawą prawo działalności gospodarczej z 17 grudnia 1999 r. za małe przedsiębiorstwo uważa się takie, które zatrudnia mniej niż 50 osób, a jego przychód netto ze sprzedaży nie przekracza 7 milionów euro, suma bilansowa jest mniejsza niż 5 milionów euro. Z kolei za średnie przedsiębiorstwo analogiczne wartości progowe wynoszą odpowiednio: liczba zatrudnionych pomiędzy 51 a 250 osób, przychód netto nie większy niż 40 milionów euro, suma bilansowa mniejsza niż 27 milionów euro [10].

Liczba małych i średnich przedsiębiorstw zarejestrowanych w systemie REGON (bez rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa i rybactwa, pośrednictwa finansowego i administracji publicznej) wzrosła w latach 1993-1999 z 1 980 tys. do 2 904 tys., pod koniec 1999 roku liczba przedsiębiorstw aktywnych¹ wynosiła 1 761 tys. [3, s. 35]. Obecnie udział MSP w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych nie odbiega od przeciętnej w UE. Firm małych i średnich jest w Polsce ok. 99,8%. Firmy sektora MSP odgrywają istotną rolę w rozwoju gospodarczym kraju, mają znaczący udział w PKB, tworząc znaczną liczbę miejsc pracy (tabela 1).

Tab. 1. Rola małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w 1999 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Udział w %
1.	Udział MSP w całkowitej liczbie przedsiębiorstw	99,82
2.	Udział MSP w tworzeniu PKB	36,10
3.	Udział MSP w zatrudnieniu	64,20
4.	Udział MSP w eksporcie	47,60

Źródło: [3, s. 31 i nast.]

Ważną rolę sektor MSP pełni także w gospodarce Podlasia. Liczba aktywnych małych i średnich przedsiębiorstw w woj. podlaskim wynosiła w 1999 roku ponad

* dr Ryta I. Dziemianowicz, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomiczny

¹ Przedsiębiorstwa aktywne według nomenklatury GUS to przedsiębiorstwa prowadzące rzeczywiste działalność gospodarczą, w przeciwieństwie do nieaktywnych, które zawiesiły działalność lub zaprzestały działalności.

42,4 tys., co stanowiło 99,83% ogółu przedsiębiorstw aktywnych regionu. Udział sektora MSP w liczbie pracujących w gospodarce regionu wynosił ok. 70% i był większy niż w Polsce, co może świadczyć o znaczącym wpływie małych i średnich przedsiębiorstw na tworzenie miejsc pracy. Systematycznie wzrasta również wielkość eksportu sektora MSP, jego udział w eksporcie regionu wynosił w 1999 roku 73,9%.

Tab. 2. Rola małych i średnich przedsiębiorstw w woj. podlaskim w 1999 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Udział w %
1.	Udział MSP w całkowitej liczbie przedsiębiorstw (podmioty aktywne)	99,83
2.	Udział MSP w zatrudnieniu	70,20
3.	Udział MSP w eksporcie	73,90

Źródło: [13]

Przytoczone powyżej dane liczbowe wyraźnie wskazują, że małe i średnie przedsiębiorstwa zaczynają odgrywać, podobnie jak w krajach Unii Europejskiej, istotną rolę w gospodarce narodowej, mogą jednocześnie być ważnym źródłem wzrostu gospodarczego i czynnikiem ograniczania bezrobocia. Wzrost roli sektora małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju gospodarczym kraju i regionu, a zwłaszcza w tworzeniu miejsc pracy, wymaga od państwa prowadzenia polityki wspierającej powstawanie nowych firm, jak i wspomaganie już istniejących. Konkurencyjność sektora MSP zależy w dużej mierze od zewnętrznych uwarunkowań oraz umiejętności dostosowania się do warunków funkcjonowania. Istotną rolę odgrywa tu kształt systemu podatkowego, a przede wszystkim wysokość i formy opodatkowania dochodu. Zasadniczym celem niniejszego opracowania jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy system podatkowy, a zwłaszcza rozwiązania w zakresie opodatkowania dochodu, sprzyja rozwojowi małych i średnich przedsiębiorstw?

2. Formy opodatkowania dochodów osób prowadzących działalność gospodarczą

Zarówno w Polsce, jak i w UE większość prywatnych podmiotów gospodarczych prowadzona jest najczęściej w formie jednoosobowej lub spółek osobowych nie posiadających osobowości prawnej (tabela 3). Potwierdzają to coroczne badania prowadzone przez GUS. Wśród tworzonych każdego roku nowych przedsiębiorstw większość to jednostki osób fizycznych. Ich udział w łącznej liczbie podmiotów aktywnych był zbliżony w kolejnych latach i kształtował się na poziomie 84-85%² (tabela 4). Istotne więc jest, aby obowiązujące rozwiązania w zakresie opodatkowania dochodu sprzyjały przedsiębiorczości osób fizycznych.

² Na nieco wyższy odsetek jednostek osób fizycznych zaobserwowany wśród podmiotów zarejestrowanych w 1996 roku miało wpływ wejście w życie z końcem 1995 roku nowej ustawy o statystyce publicznej, co spowodowało wzrost rejestracji podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

Do dochodów uzyskiwanych przez firmy jednoosobowe i spółki osobowe w Polsce zastosowanie mają przepisy o podatku dochodowym od osób fizycznych [12] (w UE – od dochodów osobistych). Podstawą opodatkowania jest tutaj, poza sytuacjami wyszczególnionymi w ustawie, cały dochód uzyskany przez podatnika w danym roku podatkowym. Oznacza to, że wielkość przychodu pomniejsza się o koszty jego uzyskania i w ten sposób ustala się dochód z danego źródła przychodów. Dochód z działalności gospodarczej powiększa się o dochody z innych źródeł.

Tab. 3. Dominujące formy prawne wykorzystywane przez sektor prywatny w prowadzeniu działalności gospodarczej (w %)

Kraj	Firma 1-osobowa	Spółka osobowa	Spółki kapitałowe	Inne formy prawne
Austria (1990)	67,5	19,3	10,4	2,6
Belgia (1993)	61,5	.	33,1	5,4
Dania (1992)	61,6	8,2	22,2	7,9
Finlandia (1992)	42,1	22,9	33,5	1,6
Francja (1994)	61,9	1,3	34,6	2,7
Grecja (1988)	73,8	17,4	5,9	2,9
Hiszpania (1990)	75,9	.	.	13,5 ¹
Holandia (1993)	48,9	13,2	31,9	6,0
Luksemburg (1992)	48,0 ²		46,5	5,5
Niemcy (1990)	73,4	12,3	13,3	1,0
Portugalia (1991)	79,0	.	19,1	1,9
Szwecja (1993)	28,7	17,8	49,8	3,7
Wielka Brytania (1991)	39,2	25,8	35,0	.
Włochy (1991)	59,3	22,7	14,6	3,3
Polska (1996)	82,8	9,6	4,7	2,9

Objaśnienia: (.) brak danych, (1) łącznie spółki osobowe i spółki z o.o., (2) łącznie firmy jednoosobowe i spółki osobowe

Źródło: [8, s. 18]

Tab. 4. Struktura nowo powstałych małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 1994-1998 (według form prawnych)

Wyszczególnienie	1994	1995	1996	1997	1998
	w % badanych przedsiębiorstw				
Osoby fizyczne	83,5	84,7	89,3	84,8	84,3
Osoby prawne	16,5	15,3	10,7	15,2	15,7

Źródło: Dane GUS

Ustalenie kosztów uzyskania przychodu jest często dosyć skomplikowane. Ustawa w sposób szczegółowy, ale nie zawsze precyzyjny i jednoznaczny, okre-

śla zasady obliczenia dochodu i kwalifikowania poniesionych wydatków do kosztów uzyskania przychodu. Na tym tle powstaje wiele sporów podatników z organami skarbowymi, których rozstrzygnięcie następuje dopiero na drodze sądowej. Powyższa sytuacja, a zwłaszcza brak stabilności przepisów, wpływa na zakres, w jakim właściciele małych firm mogą podejmować racjonalne decyzje inwestycyjne. Częste zmiany przepisów, stawek podatkowych, zasad amortyzacji nie przyczyniają się do rozwoju MSP.

W przypadku działalności prowadzonej w formie spółki osobowej, podmiotem opodatkowania nie jest spółka, ale każdy ze wspólników, przedmiotem opodatkowania zaś jest dochód uzyskiwany proporcjonalnie do udziału wspólnika w spółce. Przy czym nie ma znaczenia fakt, czy przeznacza się go na potrzeby działalności gospodarczej, czy też konsumpcję prywatną. W związku z tym można stwierdzić, że opodatkowanie spółek osobowych jest w Polsce zbliżone do opodatkowania działalności prowadzonej jednoosobowo przez osoby fizyczne³.

W podatku dochodowym od osób fizycznych zazwyczaj stosowane są stawki progresywne. Dla właścicieli i wspólników firm najważniejsze informacje przy podejmowaniu decyzji to: skala progresji, wysokość stawek podatkowych, liczba progów podatkowych, rodzaje i wysokość ulg podatkowych. Minimalne stawki w podatku dochodowym od osób fizycznych występujące w krajach członkowskich Unii Europejskiej są zróżnicowane i wahają się od 5% w Grecji do 39% w Danii (tabela 5). Maksymalne stawki przekraczają w większości krajów UE 50%, a w Belgii i Francji nawet 60% [8, s. 61-65]. Nie można jednak bezpośrednio, bez uwzględnienia uwarunkowań makroekonomicznych oraz treści ekonomicznej danej stopy podatkowej, z powyższych danych wyciągać jednoznacznych wniosków. Faktyczne obciążenie podatkowe jest funkcją podatku i podstawy opodatkowania, a ta z kolei zależy od wyłączeń, ulg i odliczeń podatkowych. Bez znajomości szczegółowych zasad ustalania podstawy opodatkowania oraz całego systemu podatkowego ocena fiskalizmu gospodarki może być błędna. Porównanie stawek podatkowych, bez uwzględnienia struktury społeczno-gospodarczej danego kraju, ma jedynie walor informacyjny [8, s. 64]. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że w porównaniu z krajami Unii Europejskiej w Polsce występuje bardzo niska kwota dochodu zwolnionego z podatku oraz wyjątkowo niskie kwoty poszczególnych progów podatkowych (tabela 6). Krańcowe stopy podatku dochodowego nie odbiegają wprawdzie w sposób zasadniczy od obowiązujących w krajach UE, jednak porównanie polskich parametrów wskazuje wyraźnie, że opodatkowanie stawką najwyższą w Polsce osiąga jest przy stosunkowo niskich dochodach.

³ Inne rozwiązania obowiązują w Belgii, Hiszpanii i Francji. W Belgii i Hiszpanii spółki osobowe podlegają takim samym rozwiązaniom jak spółki kapitałowe. We Francji podmioty te mają możliwość wyboru opodatkowania na zasadach obowiązujących w stosunku do osób prawnych.

Tab. 5. Stawki podatku dochodowego od osób fizycznych w krajach Unii Europejskiej i Polsce w 1998 r. (w %)

Kraj	Stawka minimalna	Stawka maksymalna
Belgia	27,63	60,77
Dania	39	58
Niemcy	25,9	55,92
Finlandia	23,5	55,50
Francja	18,33	61,63
Grecja	5	45
Irlandia	24	46
Włochy	19	46
Luksemburg	6,15	47,15
Holandia	34,60	60
Austria	10	50
Portugalia	15	40
Szwecja	31	56
Hiszpania	20	56
Wielka Brytania	20	40
Polska	19	40

Źródło: [8, s. 62; 12]

Tab. 6. Podatek dochodowy od osób fizycznych w wybranych krajach UE i Polsce

Wyszczególnienie	Hiszpania	RFN	Wielka Brytania	Polska
Kwota wolna	3 306 EURO*	26 404 EURO	7 018 EURO**	574 EURO
Najniższa stawka	18,0%	22,9%	10,0%	19,0%
Najwyższa stawka	48,0%	51,0%	40,0%	40,0%
Górna granica progu podatkowego	67 432 EURO	197 939 EURO	45 454 EURO	16 368 EURO

Źródło: [3, s. 159]

Część małych i średnich firm prowadzonych przez osoby fizyczne, zarówno w Polsce jak i w UE, może być wyłączona z zasad ogólnych opodatkowania. Wobec firm zaliczanych np. do rzemiosła lub nie przekraczających określonego limitu obrotów mogą być stosowane tak zwane ryczałtowe stawki podatkowe. Zryczałtowane opodatkowanie może być zastosowane tylko w odniesieniu do firm, które nie mają osobowości prawnej.

We współczesnych systemach podatkowych ryczałtowe formy opodatkowania traktuje się jako rozwiązania wyjątkowe, o których zastosowaniu decydują przede

wszystkim praktyczne aspekty opodatkowania [6, s. 126]. Ich istotą jest uproszczenie zasad opodatkowania danym podatkiem w sytuacji, gdy zasady ogólne są zbyt złożone, a ustalenie rzeczywistych kosztów uzyskania przychodu zbyt kosztowne w stosunku do ewentualnych efektów opodatkowania. W przypadku zastosowania ryczału podatkowego rzeczywiste efekty gospodarcze nie mają znaczenia. Ryczałt ustalany jest zazwyczaj w taki sposób, aby obciążenie podatkowe odpowiadało przeciętnym warunkom gospodarowania (ustalonym zgodnie z wolą ustawodawcy). Wyniki lepsze niż przeciętne są dodatkowo premiiowane stosunkowo niższym opodatkowaniem, gorsze obciążone wyższym podatkiem niż wynikałoby to z zastosowania ogólnych zasad opodatkowania. W związku z tym należy pamiętać, że ryczałtowe formy opodatkowania mogą prowadzić do sprzeczności z zasadą równości i powszechności opodatkowania, dlatego też istotną sprawą jest ich fakultatywny, a nie obligatoryjny charakter. W polskim prawie podatkowy podatnik podejmujący działalność jako osoby fizyczne (w tym także w formie spółki cywilnej) mają do wyboru dwie uproszczone formy opodatkowania:

- ryczałt ewidencjonowany,
- kartę podatkową.

Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych [11] wprowadzono do polskiego systemu podatkowego w 1994 roku jako formę obligatoryjną. Od stycznia 1995 roku podatnicy osiągający określony limit przychodów lub rozpoczynający działalność gospodarczą, mają możliwość wyboru ryczału spośród innych dostępnych form opodatkowania, pod warunkiem zrzeczenia się opodatkowania w tej formie w odpowiednim terminie⁴. W 2002 roku ryczałt ewidencjonowany, z wyjątkiem wyraźnych wyłączeń ustawowych, stosuje się do dwóch podstawowych grup podatników⁵:

- osób fizycznych, które w 2001 roku uzyskały roczne przychody w wysokości 499 460 zł, z działalności prowadzonej samodzielnie lub w formie spółki, suma przychodów wspólników z danej działalności nie może przekroczyć 499 460 zł;
- osób, które w 2002 roku rozpoczynają działalność gospodarczą samodzielnie lub w formie spółki cywilnej bez względu na poziom przychodów osiągniętych w 2002 roku.

⁴ Do 20 stycznia roku podatkowego lub do dnia poprzedzającego dzień rozpoczęcia działalności, w przypadku podatników rozpoczynających działalność gospodarczą.

⁵ Z wyjątkiem podatników świadczących usługi wymienione jako wyłączone z opodatkowania ryczałtem ewidencjonowanym, załącznik nr 2 ustawy z dnia 20 listopada 1998 roku o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne. Omawianej formy opodatkowania nie stosuje się także bez względu na wielkość obrotów przy wykonywaniu ściśle określonych rodzajów działalności, między innymi takich jak: prowadzenie aptek, prowadzenie lombardów, prowadzenie kantorów, wykonywanie wolnych zawodów, wykonywanie zawodu lekarza, wytwarzanie wyrobów objętych akcyzą i innych wymienionych w załączniku do ustawy.

Opodatkowanie w formie ryczałtu ewidencjonowanego ma charakter proporcjonalny, stawki zgodnie ze stanem prawnym na dzień 1 stycznia 2002 roku wynoszą przykładowo:

- 8,5% dla przychodów z działalności usługowej, w tym także działalności gastronomicznej w zakresie sprzedaży napojów powyżej 1,5 proc. alkoholu, przychodów z działalności wytwórczej z materiałów powierzonych, prowizji uzyskanej przez komisanta, prowizji uzyskanej przez kolportera prasy;
- 5,5% dla przychodów z działalności wytwórczej, robót budowlanych, przewozów ładunków taborem samochodowym powyżej ładowności 2 ton, prowizji ze sprzedaży jednorazowych biletów komunikacji miejskiej, znaczków do biletów, znaków opłaty skarbowej itp.;
- 3,0% dla przychodów z działalności gastronomicznej (z wyjątkiem wymienionej w punkcie 1), działalności usługowej w zakresie handlu, ze świadczenia usług związanych z produkcją zwierzęcą, z działalności rybaków morskich i zalewowych w zakresie sprzedaży ryb i innych nieprzetworzonych surowców z własnych połowów.

Podatek zryczałtowany pobiera się od uzyskanego przychodu z działalności gospodarczej, bez pomniejszania przychodu o koszty jego uzyskania. Opodatkowane są przychody należne, nie zawsze muszą to być przychody faktycznie otrzymane. W związku z tym nieistotne jest czy podatnik prowadzi działalność dochodową i jaka jest jej rentowność. Zobowiązanie podatkowe powstaje w chwili uzyskania przychodu, dlatego tak bardzo ważne jest podjęcie właściwej decyzji o wyborze formy opodatkowania w okresie poprzedzającym rozpoczęcie działalności gospodarczej lub ewentualnie na początku danego roku podatkowego.

Opodatkowanie w formie ryczałtu ewidencjonowanego nie pozbawia podatnika możliwości korzystania z odliczeń i ulg podatkowych. Wykaz odliczeń i ulg podatkowych szczegółowo określa ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych. Aby podatnik mógł skorzystać z odliczeń zgodnie z art. 26 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych nie musi on, w przeciwieństwie do opodatkowania w oparciu o zasady ogólne, prowadzić działalności rentownej, ponieważ w tym przypadku odliczeń dokonuje się od przychodu, a nie od uzyskanego w danym roku podatkowym dochodu.

Typowym ryczałtem jest w polskim systemie fiskalnym **karta podatkowa** [11]. Przy ustalaniu kwoty tego podatku nie bierze się pod uwagę faktycznej podstawy opodatkowania, bez znaczenia jest ponadto fakt uzyskiwania już nie tylko jakiegokolwiek dochodu, ale i przychodu. Karta podatkowa jest najstarszą formą opodatkowania występującą w polskim prawie podatkowym i obejmuje tylko niektóre działalności wytwórcze, usługowe i budowlane. Wysokość podatku dochodowego nie jest uzależniona ani od osiągniętych przez podatnika przychodów, ani też od dochodów. Jest to zryczałtowany podatek dochodowy o stałej wysokości, ustalonej kwotowo i zależnej zazwyczaj od:

- rodzaju wykonywanej działalności;

- liczby zatrudnionych pracowników wg limitów zatrudnienia zróżnicowanych w zależności od rodzaju działalności;
- liczby mieszkańców w miejscowości – siedzibie firmy.

Z tej formy opodatkowania wyłączone są spółki jawne, spółki partnerskie, spółki komandytowe, a także spółki cywilne, w których przynajmniej jeden ze współników nie jest osobą fizyczną. Karta podatkowa nie może być wybrana przez osoby fizyczne, które poza działalnością opodatkowaną w formie karty prowadzą inną działalność gospodarczą⁶, oraz gdy ich małżonkowie wykonują działalność w tym samym zakresie.

Zobowiązanie podatkowe w zryczałtowanym podatku dochodowym płaconym w formie karty podatkowej powstaje, w przeciwieństwie do ryczałtu ewidencjonowanego i zasad ogólnych, wskutek wydania przez właściwy organ podatkowy decyzji administracyjnej ustalającej wysokość podatku. Decyzję taką wydaje organ podatkowy na wniosek zainteresowanego podatnika.

Przy wyborze ryczałtu ewidencjonowanego lub karty podatkowej podatnik powinien pamiętać, że kwota podatku nie zależy tu od osiągniętego dochodu. Przy tych formach opodatkowania przedsiębiorca nie może wpływać na wysokość podatku poprzez odpowiednie kształtowanie kosztów uzyskania przychodu. W ryczałcie ewidencjonowanym podatek jest bowiem funkcją przychodu i właściwej stawki podatku. Natomiast kwota podatku w przypadku karty podatkowej nie pozostaje w bezpośrednim związku nie tylko z dochodem, ale i ze zrealizowanym przychodem.

Porównanie form opodatkowania pod względem możliwości kształtowania kosztów uzyskania przychodu pozwala na stwierdzenie, że opodatkowanie w oparciu o zasady ogólne jest z reguły korzystniejsze, gdy przedsiębiorca osiąga wysokie przychody, ale i ponosi stosunkowo wysokie koszty. Formy ryczałtowe są korzystniejsze wówczas, gdy podatnik w związku z działalnością ponosi niskie koszty. Zróżnicowanie obciążeń przychodu podatkiem dochodowym w przypadku ryczałtu ewidencjonowanego i karty podatkowej zależy wyłącznie od rodzaju wykonywanej działalności. Natomiast przy przyjęciu zasad ogólnych, a więc w sytuacji gdy podatnik ustala dochód w oparciu o np. podatkową księgę przychodów i rozchodów, od kwoty osiągniętego dochodu. Przy tej formie opodatkowania stawka podatku rośnie wraz ze wzrostem podstawy opodatkowania, czyli dochodu.

Prowadzenie działalności gospodarczej w oparciu o osobowość prawną oznacza opodatkowanie dochodu na podstawie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych [10]. W podatku dochodowym od osób prawnych stosowane są zazwyczaj stawki proporcjonalne (tabela 7). Poszczególne kraje Unii Europejskiej różnią się między sobą wysokością stawek, jak również konstrukcją podstawy opodatkowania. Różnice te dotyczą zwłaszcza sposobu traktowania odpisów

⁶ Wyjątek stanowią podatnicy prowadzący działalność określoną w art. 6 ust. 2 ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne.

amortyzacyjnych i rezerw, wartości środków obrotowych, wartości firmy, odsetek, strat własnych i strat spółek zależnych, rodzaju i zakresu ulg inwestycyjnych. Istotne różnice pomiędzy krajami Unii Europejskiej w konstrukcji podatków dochodowych od osób prawnych mogą negatywnie wpływać na decyzje dotyczące lokalizacji inwestycji, ograniczając tym samym swobodny przepływ kapitału i dochodów. „Relatywne silniejsze opodatkowanie przedsiębiorców danego państwa, w porównaniu z przedsiębiorcami mającymi siedzibę za granicą, osłabi ich konkurencyjność na rynkach międzynarodowych, a także zniechęci zagranicznych inwestorów” [8, s. 57].

Polska stawka podatku od osób prawnych nie odbiega zasadniczo od stawek stosowanych w krajach UE. Można nawet stwierdzić, że w ostatnich latach zaobserwowano pozytywną tendencję stopniowego jej obniżania. Niestety, przy okazji obniżania stawek, polskie rozwiązania podatkowe, poprzez likwidację ulg inwestycyjnych, pozbawiono zachęt do inwestowania.

Tab. 7. Stawki podatku dochodowego od osób prawnych w Unii Europejskiej i Polsce (w %)

Kraj	Stawka podstawowa	Stawki w zależności od osiągniętego dochodu, wpłat na fundusze socjalne oraz opodatkowania lokalnego
Belgia	39	28-41
Dania	34	
Niemcy	45	31,65-47,28
Finlandia	28	
Francja	33 1/3	33 1/3-41 1/3
Grecja	35	40
Irlandia	25	25-35
Włochy	37	37-41,25
Luksemburg	30	20-34
Holandia	35	
Austria	34	
Portugalia	34	34-44
Szwecja	28	
Hiszpania	35	30-35
Wielka Brytania	31	21-31
Polska	28	28

Źródło: [8, s. 63; 9]

Tabele 5 i 7 pokazują istotne różnice w wysokości obciążeń podatkowych osób fizycznych i prawnych. Dane liczbowe wskazują, że maksymalna stawka obciążająca osoby fizyczne jest z reguły wyższa od stosowanej przy opodatkowaniu

waniu osób prawnych. Podobna sytuacja występuje zarówno w Polsce, jak i w krajach Unii Europejskiej, poprzez zakłócenie konkurencji między firmami działającymi w różnych formach prawnych, działa to wyraźnie na niekorzyść osób fizycznych będących właścicielami MSP. Można więc z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że konstrukcja podatku od osób fizycznych, liczba i wielkość progów podatkowych oraz wysokość stawek podatkowych może być barierą w rozwoju tego sektora [8, s. 64].

Efektywną stawkę podatku dochodowego płaconego przez poszczególne grupy przedsiębiorstw przedstawia tabela 8. Dane zawarte w tabeli pozwalają na uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy obciążenia podatkowe w Polsce rozkładają się równomiernie pomiędzy grupy przedsiębiorstw dużych i MSP. Analiza danych wskazuje, że im większa skala działalności, tym wyższa stawka podatku dochodowego. Możliwą przyczyną tego zjawiska mogły być obowiązujące w latach 1996-1999 dość wysokie stawki w podatku dochodowym od osób prawnych. Biorąc pod uwagę zmiany, jakie zaszły w polskim systemie opodatkowania dochodów (systematyczne obniżanie stawki podatku dochodowego od osób prawnych, zniesienie większości ulg podatkowych i jednocześnie pozostawienie bez zmian stawek w podatku dochodowym od osób fizycznych) można z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że obciążenie podatkowe firm małych w najbliższym okresie będzie wzrastać.

Tab. 8. Efektywne stawki podatkowe płacone przez poszczególne grupy przedsiębiorstw (w %)

Wyszczególnienie	1996	1997	1998	1999
Małe i średnie przedsiębiorstwa	29,4	29,4	27,1	26,2
Małe przedsiębiorstwa	29,4	28,2	26,4	24,5
Średnie przedsiębiorstwa	29,4	30,2	27,6	27,3
Duże przedsiębiorstwa	30,9	31,9	31,8	30,8

Źródło: [4, s. 20]

3. Wpływ rozwiązań podatkowych w zakresie opodatkowania dochodów na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw

Analiza polskiego systemu podatkowego prowadzi do wniosków, że system ten posiada nieliczne zachęty, mające ograniczoną siłę oddziaływania na rozwój istniejących i powstawanie nowych przedsiębiorstw w sektorze MSP. Odnalezienie w nim elementów bezpośrednio adresowanych do MSP jest niezwykle trudne. W większości konstrukcji podatkowych małe i średnie przedsiębiorstwa nie są traktowane, przy określaniu zobowiązań podatkowych, w sposób inny niż przedsiębiorstwa duże. Konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w porównaniu z firmami z UE pogarsza bardzo niska kwota wolna od podatku, niskie progi podatkowe i stosunkowo wysokie stawki podatku dochodowego [3, s. 267].

Istotna różnica dotyczy form opodatkowania dochodu przedsiębiorców. Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą może wybrać jedną z ryczałtowych form opodatkowania: ryczałt ewidencjonowany lub kartę podatkową. Dostęp do nich jest jednak ograniczony. Przedsiębiorcy rozliczający się na podstawie karty podatkowej nie mogą prowadzić działalności innej niż przewiduje ustawa, mają wyraźne ograniczenia co do kształtowania zatrudnienia w swojej firmie (maksymalne limity i forma zatrudnienia), nie mogą korzystać z ulg podatkowych.

W przypadku ryczałtu ewidencjonowanego wprowadził ustawodawca nie ograniczył dostępu do tej formy poprzez ściśle określenie limitu pracowników, ale wyraźnie określił limit obrotów uprawniający do korzystania z ryczałtu oraz zakres działalności. Przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą mogą, jeżeli przepisy podatkowe w sposób wyraźny tego nie zabraniają, samodzielnie dokonać wyboru formy opodatkowania. Oznacza to, że mogą wybrać najkorzystniejszy z własnego punktu widzenia wariant. Czy korzystają z tej możliwości?

Formy ryczałtowe z założenia miały sprzyjać rozwojowi przedsiębiorczości. Okazuje się jednak, że od kilku lat liczba przedsiębiorców, którzy wybrali ryczałtowe formy opodatkowania dochodu systematycznie maleje (tabele 9 i 10). Liczba podatników opłacających podatek dochodowy w formie karty podatkowej zmalała w latach 1994-2000 z 16,8% do 8,9%, ryczałtu ewidencjonowanego z 60,5% do 29,7%. Najwięcej MSP rozlicza się z podatku dochodowego od osób fizycznych na tzw. zasadach ogólnych (61,4% w 2000 r.), prowadząc księgi przychodów i rozchodów lub księgi rachunkowe, czyli najbardziej skomplikowane ewidencje podatkowe. Podobne tendencje można zaobserwować na Podlasiu (tabela 12). Może to świadczyć o tym, że mimo uproszczenia systemu naliczania podatków i uproszczenia ewidencji w proponowanych formach ryczałtowych ustawodawca stworzył zbyt dużo barier ograniczających dostęp do nich (limit obrotów, limit zatrudnienia, zakres działalności). Dodatkowo należałoby przeanalizować wysokość stawek podatkowych w ryczałtach.

Stała rosnąca skłonność podatników do wyboru zasad ogólnych, mimo wysokich stawek w podatku dochodowym od osób fizycznych, ale umożliwiających opodatkowanie rzeczywistych efektów działalności, może świadczyć o przeszacowaniu przez ustawodawcę przeciętnych dochodów, a w związku z tym określeniu stawek w ryczałcie ewidencjonowanym i karcie podatkowej na zbyt wysokim poziomie. Pośrednio świadczyć o tym mogą dane zawarte w tabeli 11. Przeciętna miesięczna wpłata z tytułu podatku dochodowego przypadająca na statystycznego podatnika opłacającego podatek na zasadach ogólnych w przeciągu 7 lat spadła z kwoty 439 zł do 393 zł, zaś w przypadku form ryczałtowych można zaobserwować wyraźny wzrost obciążeń przypadających na przeciętnego podatnika.

Tabela 9. Liczba podatników – osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą według form opodatkowania dochodu w latach 1994-2000

Wyszczególnienie	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ogółem	2028129	2211049	2270	2332489	2434295	2457890	2495388
w tym:			967				
1. zasady ogólne	465554	980560	1119870	1244000	1338968	1436500	1543617
2. ryczałt od przychodów ewidencjonowanych	1226312	913857	843759	853668	867129	792514	732666
3. karta podatkowa	336263	316632	307338	234821	228198	229876	219105

Źródło: Dane Ministerstwa Finansów – Departament Podatków Bezpośrednich

Tab. 10. Liczba podatników – osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą według form opodatkowania dochodu w latach 1994-2000 (w %)

Wyszczególnienie	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100
w tym:							
1. zasady ogólne	22,9	44,4	49,2	53,3	55,0	58,4	61,4
2. ryczałt od przychodów ewidencjonowanych	60,5	41,3	37,2	36,6	35,6	32,2	29,7
3. karta podatkowa	16,6	14,3	13,5	10,1	9,4	9,4	8,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów – Departament Podatków Bezpośrednich

Tab. 11. Wysokość przeciętnej miesięcznej wpłaty z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych według form opodatkowania w latach 1994-2000 (w zł)

Przeciętna miesięczna wpłata dokonana przez statystycznego podatnika	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ogółem	150	190	228	203	316	297	295
w tym opłacających podatek:							
1. na zasady ogólne	439	309	345	408	449	410	393
2. w formie ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych	65	103	122	143	155	143	140
3. w formie karty podatkowej	59	74	96	134	142	126	120

Źródło: Dane Ministerstwa Finansów – Departament Podatków Bezpośrednich

Tab. 12. Liczba podatników – osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą według form opodatkowania w woj. podlaskim w latach 1999-2001

Wyszczególnienie	1999	w %	2000	w %	2001	w %
Ogółem	58 914	100	61 897	100	59 605	100
w tym:						
1. zasady ogólne	31 381	53,3	35 071	56,7	34 602	58,1
2. ryczałt od przychodów ewidencjonowanych	21 300	36,1	20 317	32,8	19 287	32,3
3. karta podatkowa	6 233	10,6	6 509	10,5	5 716	9,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Izby Skarbowej w Białymstoku

4. Wnioski

Do najważniejszych barier rozwoju MSP zaliczyć można bariery finansowe, a zwłaszcza fiskalne. Małe i średnie przedsiębiorstwa, w większym stopniu niż duże firmy, mają utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania działalności, a ich zdolności inwestycyjne są zazwyczaj ograniczone do zakumulowanego kapitału. Podatek dochodowy w znacznym stopniu ogranicza te możliwości, dlatego też wysokość obciążeń z tego tytułu może być wyznacznikiem bieżącej i przyszłej konkurencyjności sektora MSP. Istotną rolę odgrywa tu konstrukcja podatku dochodowego, a zwłaszcza podatku dochodowego od osób fizycznych, który zazwyczaj obciąża firmy jednoosobowe i spółki osobowe w sektorze MSP. Z badań przeprowadzonych przez Bannocka [1] i Chittendena [2] wynika, że [7, s. 57-58]:

1. Podatek dochodowy może mieć niesymetryczny wpływ na relacje pomiędzy ryzykiem podejmowanym przez przedsiębiorcę a uzyskiwanym przez niego dochodem. Słabe wyniki, a nawet strata wolne są od podatku, dobre wyniki podlegają wysokim obciążeniom. Może to wpływać na ograniczenie działalności sektora MSP.
2. Podatek dochodowy poprzez zawłaszczenie części dochodu, który może być przeznaczony na inwestycje, ogranicza rozwój MSP.
3. Małe firmy ponoszą szczególnie wysokie koszty związane z tzw. obciążeniami biurokratycznymi będącymi skutkiem złożoności systemów podatkowych. Koszty te mają charakter regresywny, to oznacza, że koszty administrowania i egzekwowania podatków bardziej obciążają małe firmy niż większe.
4. Brak stabilności systemu podatkowego, częste zmiany przepisów, niepewność wpływają na ograniczenie inwestycji w sektorze MSP.

Obowiązujące w Polsce nominalne stopy podatkowe w podatkach dochodowych nie odbiegają w zasadniczy sposób od unijnych. Należy jednak zauważyć, że nominalna stawka podatku jest tylko jednym z elementów, który wpływa na efektywne obciążenie firmy. Istotne znaczenie ma tutaj także konstrukcja pod-

stawy opodatkowania oraz system ulg i odliczeń. Nieporównywalne w związku z tym są warunki samofinansowania rozwoju przy takich samych nominalnych stopach podatkowych.

Wysokość obciążeń podatkowych zależy w dużej mierze od formy organizacyjno-prawnej prowadzenia działalności. Zdolność podatkową osoby fizycznej odzwierciedlają jej potrzeby osobiste i osiągnięty dochód, odzwierciedleniem zdolności podatkowej osoby prawnej jest wynik finansowy przedsiębiorstwa. Istniejące różnice pomiędzy opodatkowaniem osób fizycznych i prawnych zniekształcają konkurencję między firmami działającymi w różnych formach. Im większe występują różnice pomiędzy stawką podatku dochodowego od osób fizycznych a podatku dochodowego od osób prawnych, tym trudniejsza może być sytuacja małych firm działających jako osoby fizyczne. Biorąc pod uwagę fakt, że większość polskich małych przedsiębiorstw to firmy jednoosobowe i spółki osobowe, wzrost rozpiętości pomiędzy stawką podatku od osób fizycznych i prawnych może prowadzić do zmniejszenia konkurencyjności MSP i ograniczenia ich rozwoju. W przypadku osób prowadzących działalność gospodarczą „opodatkowanie przedsiębiorców – pisze Hanna Litwińczuk – powinno być w gospodarce rynkowej neutralne wobec mechanizmu rynkowego, podatek obciążający zysk (dochód) powinien być proporcjonalny. Za sprzeczne z zasadą zdolności podatkowej uznaje się również różnicowanie obciążenia podatkowego w zależności od formy prawnej przedsiębiorcy” [5, s. 51].

Podsumowując powyższe rozważania można stwierdzić, że polskie konstrukcje w zakresie opodatkowania dochodów nie zawierają specjalnych rozwiązań sprzyjających rozwojowi małych i średnich przedsiębiorstw. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie sektora MSP, a w związku z tym brak możliwości stosowania różnorodnych stymulatorów, wydaje się, że z punktu widzenia interesów MSP korzystniejszy może być system, który wprowadzi nie przewiduje specjalnych przywilejów, ale sprzyja inicjatywie i przedsiębiorczości. O tym, czy dany system podatkowy jest korzystny dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw kraju czy regionu, decydują jego cechy ogólne, takie jak wysokość stawek, jednolitość opodatkowania oraz istnienie w nim rozwiązań pobudzających rozwój działalności gospodarczej i tworzenia miejsc pracy. W obowiązującym w Polsce systemie opodatkowania dochodów takich rozwiązań nie ma.

Literatura

1. Bannock G., Daly M., *Small Business Statistics*, Paul Chapman, London 1994.
2. Chittenden F., Taxation, [w:] Stanworth J., Gray C. (red.), *Bolton 20 Years On: the Small Firm in the 1990s*, Paul Chapman, London 1991.
3. Dzierżanowski W., Stachowiak M., *Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 1999-2000*, Polska Agencja Przedsiębiorczości, Warszawa 2001.

4. Kaczor T., Misiąg W., Niedzielski A., *Udział małych i średnich przedsiębiorstw w tworzeniu dochodów publicznych*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2001.
5. Litwińczuk H., *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, Konieczny i Kruszewski, Warszawa 2000.
6. Mastalski R., *Prawo podatkowe II – część szczegółowa*, C.H. Beck, Warszawa 1995.
7. Piasecki B. (i in.), *Warunki prowadzenia działalności gospodarczej przez MSP w Polsce i Krajach Unii Europejskiej*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2001.
8. Szczęsny W., *Firma w otoczeniu fiskalnym*, Difin, Warszawa 2001.
9. *Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych*, Dz.U. nr 54, poz. 654, ze zm.
10. *Ustawa z dnia 19 listopada 1998 r. prawo działalności gospodarczej*, Dz.U. nr 101, poz. 1178, ze zm.
11. *Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*, Dz.U. nr 144, poz. 930, ze zm.
12. *Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych*, Dz.U. nr 14, poz. 176, ze zm.
13. www.parp.gov.pl/podlaskie.php.